

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Віра Кузьменко

Київ

Обґрунтовано значення запровадження технології розвитку індивідуальності дитини дошкільного віку, окреслено провідні підходи до визначення сутності індивідуальності та авторське розуміння даної категорії, представлено основні компоненти технології розвитку індивідуальності дошкільника та розкрито їх сутність.

Ключові слова: технологія, індивідуальність, індивідуальний підхід, індивідуалізація, індивідуальні відмінності

Сучасні освітні тенденції спрямовують увагу педагогів на підтримку індивідуальної своєрідності кожної дитини, вивчення та урахування її індивідуальних відмінностей, формування властивостей, які забезпечують досягнення життєвого успіху. При цьому особливої актуальності набуває питання створення та запровадження технології, спрямованої на розвиток індивідуальності кожної дитини, стабілізацію її індивідуальних відмінностей, створення варіативних та індивідуалізованих освітніх програм.

Теоретичне підґрунтя аналізу проблем розвитку індивідуальності склали концептуальні підходи генетичної, диференціальної, практичної, педагогічної та вікової психології щодо закономірностей розвитку індивідуальних та особистісних властивостей, особливостей індивідуального розвитку на ранніх етапах онтогенезу в умовах суспільного виховання та навчання (О.Г. Асмолов, І.Д. Бех, О.О. Бодальов, О.Л. Кононко, С.Є. Кулачківська, М.І. Лісіна, С.Д. Максименко, В.С. Мерлін, Д.Ф. Ніколенко, В.М. Русалов, Л.М. Собчик, Т.М. Титаренко, С.П. Тищенко, П.Р. Чамата, Ю.М. Швалб та інші).

Ми розглядаємо індивідуальність як інтегровану динамічну систему, структурна основа якої утворюється внаслідок поєднання відмінностей індивідуального та особистісного спрямування, а змістова – у результаті

формування певних системоутворювальних властивостей, що сукупно забезпечує створення індивідуального стилю діяльності та побудову індивідуально-окресленого життєвого шляху. Стабілізація індивідуальних відмінностей призводить до виникнення індивідуальної своєрідності, утворення унікальної гами властивостей, власне, появи особистого “психологічного обличчя” та вибудовує неповторність створеного портрету. Функцією системоутворювальних властивостей є постановка та досягнення життєвих цілей, здійснення важливих виборів, створення нового досвіду, що забезпечує вироблення індивідуально-своєрідного стилю діяльності, поведінки та життя.

У ході теоретико-експериментального аналізу з’ясовано, що сприяння у розвитку індивідуальності не рівнозначне індивідуальному підходу та не зводиться до нього. Ми припускали, що для забезпечення успішного розвитку індивідуальності дитини необхідно забезпечити застосування комплексу засобів опосередкованого та безпосереднього впливу шляхом впровадження інтегрованої системи заходів, серед яких провідне місце займатимуть – реалізація варіативних освітніх програм урахування індивідуальних відмінностей кожної дитини та насиченість її повсякденного життя ситуаціями, сприятливими для розвитку системоутворювальних властивостей індивідуальності. Ми вважали, що результатом такої системної роботи має стати стабілізація, удосконалення цих властивостей, що позитивно впливатиме на зміцнення унікальності кожної дитини і забезпечуватиме гармонізацію процесу розвитку індивідуальності дитини.

Саме тому на етапі формувального експерименту постало завдання розробити, обґрунтувати, апробувати та запровадити у практику освітньої діяльності технологію розвитку індивідуальності дитини 3-7 років. **Метою даної статті** визначено – охарактеризувати сутність освітньої та педагогічної технології та розкрити багатокomпонентну структуру технології розвитку індивідуальності дитини 3-7 років, яка відвідує дошкільний навчальний заклад.

Поняття «освітня технологія» вживається тоді, коли мова йде про *загальну стратегію розвитку освітнього простору* взагалі (Ю.К. Бабанський,

О.М. Пехота та ін.). Педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітніх технологій в певних умовах виховання і навчання. Їй притаманні загальні риси реалізації педагогічного процесу незалежно від навчального предмета (технологія модульного, проєктивного, індивідуалізованого навчання, рівневої диференціації тощо [2;4;6]).

При з'ясуванні сутності освітньої технології встановлено, що *освітня технологія* визначається як результат створення (проєктування) адекватної потребам і можливостям особистості та суспільства системи соціалізації, професійного розвитку людини в освітньому закладі. Освітня технологія складається із спеціально сконструйованих у відповідності до поставленої мети методологічних, дидактичних, психологічних, інтелектуальних, інформаційних і практичних дій, операцій, прийомів учасників освітнього процесу, які гарантують досягнення поставлених цілей [2;4;6].

Сутність педагогічної технології визначається трьома аспектами: *науковим*, в якому педагогічна технологія розглядається як частина педагогічної науки, що вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання та проєктує педагогічні процеси; *процесуально-описовим*, де визначається алгоритм, сукупність цілей, змісту і засобів для досягнення запланованих результатів навчання; *процесуально-дієвим*, як технологічний процес, функціонування всіх особистих, інструментальних, методологічних і педагогічних засобів. Вважається, що сутність педагогічної технології за своїм значенням ширше, ніж «технології навчання» або «технології виховання» і вживається в розумінні цілісної педагогічної системи навчально-виховного процесу. Найчастіше педагогічна технологія розглядається як інтегративна модель навчально-виховного процесу з чітко визначеними цілями, спроектованими на досягнення мети, діагностикою поточних і кінцевих результатів, розбивкою навчально-виховного процесу на окремі компоненти, чітке та неухильне виконання певних навчальних дій в умовах оперативного зворотного зв'язку [4;6].

Будь-яка педагогічна технологія передбачає здійснення певних етапів: визначення чіткої системи цілей, що формуються, як правило, через результат виховання і навчання; конструювання освітнього циклу, яке передбачає діагностику рівня вихованості та навченості дітей, їх здібностей, можливостей, розбивку матеріалу на окремі змістові одиниці, організацію освіти відповідно до поставлених цілей, сукупність навчально-виховних процедур, способи корекції на основі зворотного зв'язку, усвідомлення дітьми критеріїв оцінювання результатів; реалізація запланованих завдань; мотиваційна підготовка; розуміння мети, усвідомлення і відтворення способу дій і забезпечення зворотного зв'язку у керівництві навчально-виховною діяльністю, поточна корекція; контроль, оцінка та аналіз результатів діяльності учнів; повторне відтворення циклу без змін або з корекцією [3;5;6].

Основою створення технології розвитку індивідуальності дитини 3-7 років стало виділення тих структурних компонентів, сукупність яких становить собою систему освітньої діяльності. Традиційно в багатокomпонентній структурі цілісного педагогічного процесу виділяють: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контроль-регулюючий і оцінно-результативний компоненти [2; 4].

При визначенні *цільового компоненту* освітнього процесу в сучасних наукових дослідженнях підкреслюється думка про те, що раніше мета освіти детермінувалась суспільними інтересами, рішеннями держави та уряду, при цьому задовольнялось лише суспільне замовлення і зовсім не враховувались дитячі можливості та потреби. У цільовому компоненті фронтально орієнтованої освітньої діяльності переважала спрямованість на передачу готових, вироблених дорослими знань, формування певних вмінь та навичок, що обмежувало можливості до активізації особистого (та особливого) внутрішнього потенціалу дитини, спрямовувало увагу педагогів на застосування уніфікованих методів прямого впливу, фронтальних форм роботи, впровадження авторитарно-дисциплінарного стилю спілкування, уникнення індивідуалізованих, емоційно-почуттєвих форм взаємодії з дітьми.

На відміну від цього *цільовим компонентом індивідуалізованого виховання і навчання* вважаємо - забезпечення умов для розвитку і саморозвитку кожної дитини з урахуванням її унікальної своєрідності, максимально повної гармонізації індивідуальних відмінностей, активізації особливих, своєрідних, притаманних лише цій дитині, ресурсів, підтримка прагнень до самостійного вироблення власного стилю діяльності, поведінки та життя.

Стимулюючо-мотиваційний компонент відповідатиме вимогам сучасної освіти, якщо педагог досконало володітиме методами психологічної діагностики щодо вивчення індивідуальних особливостей розвитку дитини, враховуватиме її інтереси і потреби, а педагогічний процес будуватиметься на основі прийняття особистих цілей і запитів дітей, наближення до природи їхнього світопізнання [1;4;5;6]. У сучасній практиці освітньої діяльності більшою мірою розповсюджені тенденції до узагальненого сприйняття дитячого колективу, у ряді випадків - типізації дітей за однією або декількома ознаками розвитку (вік, стать, успішність в навчанні, рівень знань, умови сімейного виховання або щось інше), орієнтації на штампи, зразки, готові схеми та уніфіковані еталони.

У нашому розумінні *стимулюючо-мотиваційний компонент в моделі індивідуалізованої дошкільної освіти* повинен відобразити процес підвищення психологічної компетентності педагогів в сфері визначення індивідуальних відмінностей кожної дитини, прийняття унікальної своєрідності її індивідуальності, розуміння диференційованої картини сукупності індивідуальних відмінностей психофізичного розвитку, формування вміння фіксувати, аналізувати отримані дані, узагальнювати їх в цілісну картину психічного розвитку малюка. Такий підхід призводить до поглибленого розуміння внутрішнього світу дитини, прийняття та урахування її власних планів, намірів, цілей, інтересів. Урахування дитячих побажань, інтересів, запитів, проектів при визначенні педагогічних цілей та завдань, побудові планів навчально-виховної роботи є дієвим стимулом для активізації прагнення дитини діяти самостійно, здатності винаходити власні варіанти розв'язання

проблем, ставити та ускладнювати мету діяльності, діяти у відповідності до власного рішення, відстоювати свою особисту думку, здійснювати неординарні вчинки. У результаті цього у дитини виробляється звичка діяти певним чином, посилюється прагнення до просування вперед, самовдосконалення, розширення своїх особистісних можливостей, саморозкриття та саморозвитку все нових і нових унікальних талантів та здібностей.

Змістовий компонент освітнього процесу до недавнього минулого був спрямований на передачу знань, вмінь та навичок, оволодіння дітьми раціональними способами пізнання оточуючого світу, прискорений розвиток інтелектуальних здібностей тощо. У фронтально-орієнтованій моделі дошкільної освіти не існує можливості вибору програм або її окремих змістових частин, власної комплектації педагогом того чи іншого навчально-виховного змісту залежно від регіональних, місцевих особливостей або індивідуальних відмінностей тієї чи іншої дитини. Це зумовлює спрямованість на організацію діяльності дитини як репродуктивної, виконавської, активно і прямо керованої педагогом. Складовими сучасного змісту освіти (зокрема, дошкільної) є: “природа-суспільство-людина-культура”, а чуттєве, емоційне пізнання – стає одним з головних напрямів процесу розвитку сучасної освіти. Вважається, що крім традиційних знань, умінь та навичок, компонентами змісту освіти має стати досвід творчої діяльності в нерозривному зв'язку з досвідом емоційно-ціннісного ставлення до світу [1;3;4;5;6].

На основі вищесказаного у *змістовому компоненті індивідуалізованої дошкільної освіти* вважаємо за необхідне передбачити наявність таких змістових ліній, які пов'язані з власними переживаннями дитини у відповідності до її особисто-значущих цілей, самостійних виборів та винаходів. В індивідуалізованій моделі дошкільної освіти змістове наповнення навчально-виховного процесу має бути варіативним, багаторівневим та багатоскладовим. Сучасний розвиток системи дошкільної освіти спрямований на підтримку варіативних програм дошкільної освіти, але навіть такої моделі недостатньо, тому в принципах ряду діючих програм (зокрема, в програмі виховання і

навчання “Дитина”) передбачено можливість для створення (або комплектації) педагогами індивідуалізованих освітніх програм. У відповідності до варіативності змістового наповнення навчально-виховного процесу відбуваються зміни в організації діяльності дитини, яка має бути цілеспрямованою, самостійною, вибірковою, творчою, практичною. Отже, зміст діяльності може та повинен бути обраний дитиною самостійно, що підвищує її відповідальність за якість виконання, підсилює інтерес та сприяє розвитку позитивних особистісних властивостей. В загальній спрямованості змісту педагогічної роботи це безпосередньо стосується питань наступності в роботі школи і дошкільного закладу, що забезпечує не стільки засвоєння знань, скільки виховання здорового способу життя, фізичний, особистісний, культурний, творчий, соціальний розвиток та підготовку дитини до нової соціальної ситуації розвитку в умовах шкільного навчання.

Операційно-діяльнісний компонент реалізується через комплекс навчально-виховних методів, прийомів та засобів, які забезпечують реалізацію освіти. В сучасних підходах відбувається переорієнтація до використання методів і форм роботи розвивального характеру, які спрямовані на активізацію різних видів самостійної діяльності дитини. Доведено, що процес оволодіння знаннями повинен здійснюватись в атмосфері інтелектуальних, моральних і естетичних переживань, зіткнення різних думок, поглядів, позицій, підходів, проектування різноманітних можливих розв’язань пізнавальних завдань, творчості педагогів та дітей [3;4;5;6]. Основною умовою такої роботи вважається залучення дитини до критичного аналізу, відбір і конструювання особисто значущого змісту, а провідними методами - діалоги, дискусії, дидактичні ігри, самостійна та дослідницько - експериментальна робота.

Операційно-діяльнісний компонент в моделі індивідуалізованої дошкільної освіти передбачає відмову від зловживання словесними методами, особливо такими як вказівки, накази, покарання, моралізування і орієнтує педагогів на використання перш за все практичних методів, забезпечення умов для самостійної практичної діяльності дітей, проблематизацію завдань, відверті,

емоційно насичені бесіди-діалоги, читання художньої літератури, спостереження, пошуково-дослідницьку діяльність, експериментування. Міняється і роль наочності, збільшується питома вага роздавального, індивідуально підбраного (самою дитиною або дорослим), зменшується значення демонстраційного, однакового для всіх за кількістю і змістом, безальтернативного матеріалу. Змінюються акценти у виборі форм навчальної роботи - заняття, що проводяться за сценарієм або розгорнутим планом, поступаються місцем імпровізованим заняттям, навчанню у повсякденному житті в процесі ознайомлення з навколишнім. Збільшується питома вага індивідуальних занять, занять в парах, підгрупах, занять з індивідуально визначеним змістом.

Контрольно-регулюючий компонент в моделі освітнього процесу також враховує індивідуальні можливості і здібності кожної дитини і передбачає виконання дітьми посильних завдань, які спираються на інтереси дитини та збуджують їх. При цьому передбачається, що педагог не повинен брати на себе цілком контролюючу та оцінну функції, вони мають бути розподілені між педагогом і дитиною. У фронтальній моделі дошкільної освіти переважає спрямованість на систематичне оцінювання поведінки та окремих вчинків дитини з боку дорослих (зовнішнє), порівняльне, категоричне, часто критично мотивоване. Аналіз тих чи інших видів дитячої діяльності та її результатів, якості виконання діяльності, характер окремих вчинків були і залишаються функційним обов'язком педагогів. На відміну від цього завданням для сучасного педагога стає - залучити дитину до самоаналізу процесу досягнення мети, самооцінювання, рейтингового оцінювання особистої участі та участі товаришів, аналізу результатів своєї діяльності [3;4; 5; 6].

Отже, *контрольно-регулюючий компонент в моделі індивідуалізованої дошкільної освіти* передбачає або відсутність зовнішнього оцінювання, або позитивно мотивоване оцінювання, систематичне стимулювання внутрішнього (самооцінювання) шляхом самопорівняння дітьми результатів своєї діяльності, вчинків, окремих дій тощо. Зміни в забезпеченні контрольно-регулюючого

компоненту стосується також і ряду організаційних аспектів роботи дошкільних закладів, які більшою мірою враховують запити та індивідуальні особливості окремих родин і спонукають педагогів до забезпечення гнучкого режиму життя у відповідності до індивідуального темпу діяльності кожної дитини, її можливостей та інтересів.

Порівняльні результати проведеного нами експериментального дослідження переконливо довели, що результатом запровадження технології розвитку індивідуальності стає актуалізація у дітей таких життєво значущих особистісних властивостей, як активність, самостійність, вибірковість, допитливість, ініціативність, впевненість у собі, самоповага, творчість, відповідальність, почуття власної гідності. Побудова технології з урахуванням багатокомпонентної структури освітньої діяльності дозволяє здійснити успішний розвиток індивідуальності дошкільника, передбачити та профілакувати можливі негаразди на цьому шляху, своєчасно врахувати кризові явища, виявити та активізувати ті глибинні механізми, що запезпечують процеси розвитку та саморозвитку дитини, гармонізувати процеси становлення індивідуальних відмінностей та закласти основи характерного стилю діяльності та “почерку” життя, який визначає майбутню долю кожної людини.

Література

1. Актуальні проблеми психології. Том IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 2. Зб. наук. статей/ За заг. ред. С.Д.Максименка та С.Є.Кулачківської. – К.: Нора-прінт, 2004. – 120с.
2. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. – М.:Педагогика, 1989. – 560с.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб./ О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001.– 416 с.
4. Гуманізація процесу навчання в школі: Навчальний посібник / За ред. С.П.Бондар – 2 вид., доповн. – К.: Стилос, 2001. – 256с.

5. Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелєва та ін. – К.: Либідь, 1999. – 533с.

6. Освітні технології: Навчально-метод. посіб. /О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; за заг. ред.О.М.Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256с.